

הרה"ג אמת' בן-דוד שליט"א

מח"ס שיחת חולין

בית מדרש בכורי יוסף ירושלים

בענין שינויים בגוף התרגול שלנו

הקדמה

עוף התרגול קשור לעם ישראל מימים ימימה. ככל דברי חז"ל, מתם ביצה היא ביצת תרגולת, וסתם עוף הוא תרגול. כל יהודי בקצו משנתו מודה לקב"ה אשר נתן לשכני כינה להבחין בין יום ובין לילה. בערב יום השבת מזמינים, תרגולים מפוסמים מוכנים, ובערב היום הקדוש והנורא, רבים נותנים חילוף וכפרה לנפשם בתרגול לבן נוצה. והנה, בתקופה האחרונה, ועוד לפניה, קמו עוררין לסהרת התרגול שלנו, בעקבות שינויים שנמצאו בו ממה שהיה מקובל בדורות עברו. ואמרתי אשנה דא, ואעלה עלי כתב את נבכי העניין, לא להלכה ולא למעשה, אלא כמסקר בעלמא, עם היות סוגיא זו של סימני סהרת העוף, מהתמורות והמורכבות בתלמוד.

סוגיית סימני עוף טהור

איתא במשנה תולין (דף גט ע"א): "סימני העוף לא נאמרו, אבל אמרו חכמים: כל עוף הדרום – טמא. כל שיש לו אצבע יתירה חפץ וקורקבו נקלף – טהור. ר' אליעזר בר צדוק אומר: כל עוף החולק את רגליו – טמא". ובגמרא (סא ע"א-סא ע"א) התבאר דברי המשנה בארוכה, שנלמדו סימנים אלו בבין אב, מהשוואת סימני הגשר, שהוא העוף הראשון שהוזכר בתורה ברשימת העופות הטמאים, לבין סימני תורים ובני יונה שהותרו למזבח בפירוש בתורה: "מה נשר מיוחד שאין לו אצבע יתירה חפץ וקורקבו נקלף ודרום ואוכל – אף כל כיוצא בו טמא. תורין שיש להן אצבע יתירה חפץ וקורקבו נקלף ואין דורסין ואוכלין טהורין – אף כל כיוצא טהורין".

בביאור הסימנים. רבו פירושי רבותינו הראשונים

אצבע יתירה – פירש רש"י: "זו אצבע הגבוה שאחורי האצבעות". בפשטות הבנת דבריו ביאר הר"ן, שמתכוין לאצבע הרביעית העומדת מאחורי הרגל, בעוד השלש האחרות עומדות מהצר שלפני הרגל, ועליהן דורך העוף בהליכתו, ואותה הרביעית האחורית גבוהה מעט מעל הקרקע, וע"כ קורא לה רש"י "גבוה". צורה זו מצויה ברוב העופות, שמסודרות אצבעותיהם לשלש מלפנים ואחת מאחור, וביאר הר"ן שאעפ"כ נקראת "יתירה" מתמת שאינה עומדת בסדר שאר האצבעות. והרמב"ן בחידושו, הביא פירוש נוסף (שאולי יש מי שרצה

להכניסו בדוכן (דף סב ע"א): "א"ר נחמן; היה בקי בהן ובשמותיהן – עוף הבא בסימן אחד טהור. לא היה בקי בהן ובשמותיהן – בסימן אחד טמא, בשני סימנין טהור, והוא שיכיר עורב וכל מין עורב". ועוד שם: "אמר אמימר: הלכתא עוף הבא בסימן אחד טהור, והוא דלא דריס". ובדף סה ע"א: "תניא ר"ג אומר: דורס ואוכל – בידוע שהוא טמא. יש לו אצבע יתירה וזפק וקרקבנו נקלף – בידוע שהוא טהור".

ויש בפירוש מוניא זו שלש שיטות ראשונים עיקריות, הבנויות על ביאור גירסת הגמ' שאמרה שמתוך עשרים וארבעת העופות הטמאים המנויים בפרשת שמיני ובפרשת ראה, עשרים יש בהם שלשה סימני טהרה, לעורב ישנם שני סימני טהרה, ולפרס ולעזניה סימן טהרה אחד. ואביאן בקצרה.

שיטת רש"י: כל העופות הטמאים הם דורסים, ולכן אפילו בא לפנינו עוף שיש לו כל שלשת סימני הטהרה האחרים, מ"מ טמא הוא שמא הוא מעשרים העופות בעלי שלשה סימנים (כי אין סימן אינו דורס' אחד מהמצויים בהם). ומה שאמרו שהעוף הבא בסימן אחד טהור, היינו כשגם אינו דורס. ובאין ידוע אם דורס אם לאו, טהור בשני סימנים נוספים.

שיטת ר"ת (בתוספות, ובספר הישר [תנ"ך]): עשרים העופות אינם דורסים, אבל העורב הפרס והעזניה יש ביניהם שדורסים. ולדינא עוף הבא בפנינו בסימן אחד טהור אם היה אותו סימן שאינו דורס, וכן עוף שיש בו שלשת הסימנים – בודאי אינו דורס.

שיטת רבנו משה ב"ר יוסף (הביאוהו בעל המאור, הר"ן ושאר"ר): הוא מהפך הגירסא בגמ', שלעשרים העופות יש רק סימן טהרה אחד (מתוך שלשה מהם, ומשתנה בכל עוף מהם). בעורב יש שני סימנים. ובפרס ועזניה, לאחר מהם יש סימן אחד מתוך השלשה, ולחבירו סימן טהרה רביעי שאין באף עוף מהטמאים. ולכן אם בא לפנינו עוף בשני סימנים שאינם סימני העורב – ה"ה טהור. הרמב"י ואחריו הרמב"ן בדקו בגופם של כמה עופות טמאים (כגון העורב, הנץ, הדיה, בת היענה, העטלף, הינשוף, הסנונית, הזרזיר ועוד) ומצאו שלכולם (חוץ מהעורב) יש רק סימן טהרה אחד – כשיטת רמב"י.

נ"מ לדינא שתצא בין שלש שיטות אלו הוא, שלר"ת ולרמב"י – עוף שיש לו שלשת הסימנים שבגופו, אך אין יודעים אם הוא דורס – ה"ה טהור. אך לרש"י – טמא הוא כל עוד אין יודעים בו שאינו דורס.

סימני טומאה נוספים

ועוד שני שם בגמ' (דף סה ע"א): "ר"א ב"ר צדוק אומר: מותחין לו חוט של משיחה, אם חולק את רגליו (פירש רש"י – אצבעותיו) שתיים לכאן ושתיים לכאן – טמא. שלש לכאן ואחת לכאן – טהור". ופירש הרמב"ם בפיהמ"ש: "וענינו שעוף טמא כשעומד על חבל או שרביט דק ונותן קצת צפרניו על אותו השרביט מצד אחד ומקצתם מצד אחר, עד שיהא השרביט תחת אצבעותיו כמו שאוחז שום דבר ביניהן".

ובהמשך דברי הברייתא שם שנו: "ר"ש בן אלעזר אומר: כל עוף הקולט מן האויר –

טמא. ציפרתא נמי מקלט קלטה. אמר אביי; קולט ואוכל קאמרינן, ופירש רש"י שמתחילה הבין המקשן שפירושו שקולט המאכל מן האויר, ואח"כ מניחו על הארץ ואוכלו. והקשה שהרי דבר זה מצוי גם בעוף טהור כצפרתא. ולכן פירש אביי דהיינו שקולט ואוכל, שאינו מניח האוכל לארץ אלא בולעו בעורו באויר.

ועוד אמרו שם: "אחרים אומרים: שכן עם טמאים – טמא, עם טהורים – טהור". וביארו שהוא אפילו לדעת רבנן החולקים על רבי אלעזר שסימא זרזיר מחמת שכנותו עם העורב, ומיירי כאן כשהוא גם שוכן עם הטמא וגם נדמה לו במראיתו.

ועלינו לדעת האם הסימנים הללו שמנו כאן בברייתא, הם מורים לנו שהוא ודאי דורס, והאם לדינא דינם כסימנים שמנתה המשנה. דהנה הסימן דראב"צ הובא גם במשנה, וכתב המאירי: "ופירש רבי אלעזר ב"ר צדוק וכו', וזהו סימן טומאה לדריסה, ואין הלכה כדבריו, אלא אין לנו קורין לו דורס אלא בדריסה ודאית". ועוד מביא שם המאירי בשם י"מ, שאין ראב"צ בא לומר פירוש נוסף, אלא פירוש חולק רגליו, הוא שיש לו אצבע יתירה, שאם חולק שתיים לכאן ולכאן – ממילא אין לו את אותה אצבע יתירה הבולטת מאחור. אבל הרמב"ם (פ"א מהממ"א ה"כ, נוכח בפיחמ"ש כתב: "ודברי ראב"צ אמת"), והטוש"ע (פב, ב) הביאו דברי ראב"צ להלכה (וביארו הרב המגיד שם, והתו"ט [עלה"ש, וברב"ח אות שיט] משום דבא לפרש דברי ת"ק). ושם גם הביאו הטוש"ע להלכה את סימן קולט ואוכל.

(ראה בבעל הטורים עה"ת [בראשית כז, ג] שכתב שסימן אינו חולק אצבעותיו הוא סימן טהרה חמישי בפג"ע, משמע שאין לו קשר לדריסה). אבל שאר הראשונים פירשו שחולק רגליו הוא סימן לדריסה. ומדברי הטוש"ע שם שכתבו: "ואם אינו יודע אם הוא דורס אם לאו, אם כשמעמידן אותו וכו'", יש לדייק שבדיקת חילוק האצבעות היא רק כשאינו יודע אם הוא דורס, אבל במין המוכר לנו שאינו דורס, אם ימצא אחד חולק אצבעותיו – לא נדיננו משום כך כדורס. אבל מלשון הר"ן שכתב: "אז בידוע שהוא דורס" [בגמ' לא איתא לשון 'בידוע', רק בדברי ר"ג י"ש לו אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף – בידוע שהוא טמא], דר"ל שאף אם מקובל הוא לנו במסורת שאינו דורס, מ"מ אם נראה שחולק רגליו, מעיד סימן זה שאין קבלתנו נכונה, ודורס הוא. וכ"כ להדיא הלבוש (אות ג), והש"ך (סק"ו), ופמ"ג (שפ"ד שם), (וכ"מ ביש"ש [נס"י קטו]), שאם מצאנו שחולק את רגליו – אין לסמוך על המסורת, והקבלה – קבלה בטעות היא. וכן נפסק באחרונים: דרכ"ת (ס"ק יד), כה"ח (ס"ק יא), ערוה"ש (ס"ק לא).

עוד אמרו שם (דף סד ע"א): "אלו הן סימני ביצים; כל שכודרת ועגולגולת (פירש"י: עגולה בעובי), ראשה אחד כד (פירש"י: כדור), וראשה אחד חר (פירש"י: משוכה לארכה וראשה חר) – טהורה. שני ראשיה כדין, או שני ראשיה חרין – טמאין. חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים – טהורה. חלמון מבחוץ וחלבון מבפנים – טמאה". ולמסקנת הגמ' שם, סימני ביצי עוף לאו דאורייתא, והכי קאמר: "שני ראשיה כדין, או שני ראשיה חרין, או

חלמון מבחוץ וחלבון מבפנים – ודאי טמאה. רישיה חר חר, רישיה חר כד, וחלבון מבחוץ וחלמון מבפנים, ואמר לך של עוף פלוני וטהור הוא – סמוך עליהם. בסתמא – לא תסמוך עליהם. ולפי"ז אי אפשר להתיר עוף לפי סימני טהרה שבביציו, אלא רק לאוסרו אם סימני ביציו טמאים. וכתב השו"ע (פו, ב, ע"פ הרשב"א והרא"ש): "עכשו נוהגים ליקח ביצים בסתם מכל אדם, לפי שאין עוף טמא מצוי ביננו". והגביל הרמ"א את ההיתר: "ורקא בביצים השכיחים דהיינו ביצת תרנגולים וכיו"ב, אבל אין לוקחים ביצים מעופות שאינם שכיחים יותר מעופות טמאים עד שיראה בסימנים".

פרשת תרנגולתא דאגמא

ושם (סב ע"ב): "א"ר פפא: תרנגולא דאגמא – אסירא, תרנגולתא דאגמא – שריא. וסימניך – עמוני ולא עמונית. דרש מרימר: תרנגולתא דאגמא – אסירא, חזויה דדרסה ואכלה". ופירש רש"י: "ראוה חכמים שדורסת ואוכלת. ומתוך שאין אנו בקיאים בהם, נראה לי רעוף הבא לפנינו יש לומר שמא ידרוס, דהא תך תרנגולתא דאגמא היו מחזיקין בטהורה, ולאחר זמן ראוה שדורסת. ואין עוף נאכל לנו אלא במסורת. עוף שמסרו לנו אבותינו – בטהור, ושלא מסרו לנו – יש לחוש. ובמסורת יש לנו לסמוך כדאמר לקמן (דף סג ע"ב) שעוף טהור נאכל במסורת". רש"י כאן לשיטתו בסוגיא, שגם אם יש לעוף שלשת הסימנים דגופו, אעפ"כ אסור לאוכלו מחשש שמא יש בו הסימן שבטבע – הדריסה. ודברי רש"י אלו נפסקו להלכה, בשו"ע פב סוף סעיף ב' (ומה שמשמע בסעיף ג' שם שמרן השו"ע מתיר עופות המים רחבי החרטום וכף הרגל, כשיש להם שלשת הסימנים שבגופם, כקבלת הרז"ה שאינם דורסים, והרמ"א אוסר [מטעם שאין לאכול שום עוף אלא במסורת]. דוקא שם מתיר השו"ע, כי ישנם באותו עוף סימני הרגל והכף הרחבים שבאו לרז"ה בקבלה שאינו יכול לדרוס בהם, אבל בעלמא כשיש רק שלשת הסימנים שבגופו – גם מרן השו"ע ממכים עם דעת רש"י דחיישינן שמא הוא דורס, ואסור בלא מסורת, כמפורש בדבריו בסוף סעיף ב' [ולא כמו כמה שכתבו שמרן השו"ע פליג ארמ"א גם בשאר עופות שא"צ מסורת כשיש שלשה סימנים]].

התוספות (חולין סב ע"ב, ונדה ג ע"ב, ד"ה תרנגולתא, וכן בע"ז דף יז ע"ב ד"ה אתיא זיבורתא בשם י"מ) ביארו שמה שאמרו שמתחילה היתה תרנגולתא דאגמא מותרת ותרנגולא דאגמא אסור, אין הכוונה שהנקבה (תרנגולתא) מותרת והזכר (תרנגולא) אסור, כי קיי"ל שכל היוצא מן הטהור – טהור, ואם הנקבה טהורה חייב גם הזכר היוצא מביציה להיות טהור. אלא הפירוש הוא ששני מינים הם, האחד נקרא תרנגולתא דאגמא ומותרים בו גם הזכר וגם הנקבה, והשני נקרא תרנגולא דאגמא ואסורים בו גם הזכר וגם הנקבה. (ראה עוד בראב"ן [סימן רסח] ובראבי"ה [סימן אלף צד], ובמרדכי [אות תרמב] ובשו"ת מהרי"ל [סימן צה] שהביאו דוגמא משמות תרנגולי יער שהיו במדינותיהם). אבל רש"י בנדה (דף ג ע"ב ד"ה תרנגולתא), פירש שתרגולא ותרנגולתא הם שם הזכר והנקבה של אותו מין, וביארו בתוספות (נדה שם, ד"ה תרנגולתא) שאע"פ שקיי"ל היוצא מן הטהור טהור, מ"מ כל מה

שיצא מהאם הטהורה הוא רק ביצה, והיא כעפרא בעלמא, וממנה יצא האפרוח הזכר, והוא עצמו אסור מחמת שיש לו סימני טומאה. (אך לדינא דוחים התוס' את דברי רש"י, ומקיימים הפירוש דשני מינים הם).

ובתוס' שם בחולין ד"ה חזיוה, כתבו שמתחלה היו סבורים שאינה דורסת, ובסימן זה לבדו התיירוה. משמע מדבריהם שתמיד בטבעה היתה דורסת, ורק לא ידעו על כך, וכל התיירה בטעות היה, עד שנתגלתה האמת, ואז אסרוה למפרע. (וכ"כ התב"ש [ויד' ל סק"ח] שמכמה דורות היו מחזיקים אותה בטהרה, ולא נתנו לב לחקור עליה אם היא דורסת או לא, ולא נודע איסורא עד שאירע שראוה דורסת). ותמה הט"ז (סי' פב סק"ד), כיצד יכול להיות שאכלו רבנן תרנגולתא דאגמא, והרי קי"ל (חולין ה ע"ב, יבמות צט ע"ב, גיטין ז ע"א, ובתוס' שם), שאם בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, כל שכן צדיקים, אינו מביא תקלה על ידם במידי דאכילה. וי"ש לפי מש"כ התוס' (ד"ה צדיקים) שהגנאי הוא דוקא אם הצדיק עצמו אוכל האיסור, משא"כ כאן י"ל שהחכמים עצמם לא היו אוכלים ממנה, רק היו מורים להמון העם שהיא מותרת, והם שאכלוה. ובשו"ת התעוררות תשובה (ויד' סי' ל) הוסיף ליישב (אילולא דברי הט"ז) שהיתה להמון קבלה מת"ח פשוטים, ולא מחכמים מפורסמים הבקאים בטיב ההלכה שעיינו ודקו בהם כל צרכם. אבל לא משמע כן מדברי הרא"ש בתשובה (כלל כ, אות כ) שכתב: "וכן מצינו בחכמי התלמוד שהיו אוכלין עוף והיו סבורים שהוא טהור", משמע שהם עצמם אכלוהו. והנה מדברי הגאון יעב"ץ בפירושו זמרת הארץ לפרק שירה, שכתב: "תרנגולת אומרת. לדעתי אין זו הנקבה של תרנגול הבייתי, וכו', אלא נ"ל שהיא תרנגולתא דאגמא דשריא שאינה דורסת". משמע לי שהבין שבשעת שריותא באמת לא היתה דורסת, ורק אח"כ שינתה טבעה והחלה לדרוס, ואז אסרוה רבנן מכאן ולהבא. ובאמת בזה תהיה נ"מ לשאלה שלנו. האם מין טהור ששינה את טבעו, הופך מחמת כן להיות טמא. (ואולי משמע כן בדברי רש"י דעוף הבא לפנינו י"ל שמא ידרוס, דהא תרנגולתא דאגמא וכו').

סימני טהרה — סימן או גורם

הגרא"ב ווסרמן (קובץ שמועות חולין אות כז) הביא החקירה, האם סימני הטומאה של עוף הם גורמים לאיסור, כלומר שמחמת שנמצאים סימנים אלו בעוף — הוא טמא. או שאינם אלא סימנים וראייה למין הטמא, אך אינם גורם וסיבה לטומאה, אלא רק מראים לנו מיהו הטמא. ונוכל לומר נ"מ לחקירתו בעוף ששינה את טבעו לסימן טומאה, אי אמרינן שאין הסימן גורם — שרי, אך אם הסימן הוי גורם — אסור.

(וצדדי חקירה זו יש להם פנים לכאן ולכאן בדברי הקדמונים. המהרי"ט [ח"א תשובה נא, ד"ה והריני], כתב לגבי סימני בהמה וחיה, שאין הסימנים גורם לטהרה וטומאה, אלא הם רק סימן להבחין בין הבהמה הטהורה שמפרסת פרסה, לבין הבהמה הטמאה שקלוטה פרסתה. "תדע, שהרי אנו מתירין קלוט במעי פרה וכו', שהיוצא מן הטהור טהור, אלמא לאו בסימנים תליא טומאה וטהרה". ומע"ז מצאתי בפירוש הרלב"ג עה"ת נויקרא יא, ג,

שאף הוא הביא ראיה מטמא במעי טהורה]. אבל הריטב"א [נדה נא ע"ב, ד"ה יגדיל] כתב [לגבי סימן טהרה דסנפיר בדגים, שלכאורה מיותר כיון שכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר]: "ואולי הוא ג"כ גורם טהרתו, ואע"פ שהוא לברו אינו גורם טהרה". ודייק שם הרב המגיה [הגר"ד מצנר יצ"ו, הערה קפס, ובביאורים שבסוף הספר, סי' כג] שסובר שסימני הטהרה הם הגורם לטהרה, אע"פ שכל אחד כשלעצמו אין בו בכדי לטהר, מ"מ בצירוף שניהם יחד הם גורמים. וכצד זה של החקירה הבינו בדברי אור החיים המפורסמים [ויקרא יא, ז]: "והוא גרה לא יגר, פי' תנאי הוא הדבר כל זמן שהוא לא יגר, אבל לעתיד לבא יעלה גרה ויחזור להיות מותר, ולא שישאר בלא גרה ויותר, כי תורה לא תשונה". [את ראיית הרלב"ג ומהר"ט מ'קלוט במעי פרה יש ליישב לדעת הריטב"א ואוה"ח, שסימני האם הם גורמים טהרה גם לוולד שאין לו סימנים, מחמת עובר ירך אמו]].

(ואולי יש להבין צד זה גם בכל הראשונים שמנו טעמים לאיסור אכילת הטמאות, ותלו אותם בהשפעות שיש לסימנים על טבען. כגון הארחת חיים [סי' כה, אות קג] והכל בו [סי' קא] שכתבו טעם שהתירה התורה דוקא בע"ח מע"ג ומ"פ, שאות הוא להן שהן נרדפות, שאין להן פנאי לסחון האוכל ביער ובשדה מפני פחד החיות הטורפות, לכן הן מכניסות ומכנסות בכרסן הרבה עשב, ואז מוצאות מקום מסתור ושם בנחת הן מעלות גרה וטוחנות האוכל היטב. וכן יש להן פרסות חלוקות וסדוקות, שהן טובות לקפץ ולדלג בהרים ולברוח מהטורפות. כי מפני חובת הקב"ה אותנו הרחיקו מלאכול את בע"ח הטורפים והדורסים. ומע"ז כתב גם הרמב"ן עה"ת [ויקרא יא, יג, וקרוב לזה ברבנו בחיי], והוסיף שכן הוא הטעם שבעופות הותרו רק אותם שאינם דורסים [וע"ז הדרך ביאר טעם סימני הדגים, שאותם שיש להם סנפיר וקשקשת שוכנים בחלקם העליון של המים הצלולים ומאווררים, ואותם שאין להם שוכנים בתחתית המים העכורים]. וכן ביאר מהר"י אברבנאל את סימני העופות, סימן הזפק, שהוא כעין כרס לאגירת הגרגרים [ראה חי' חת"ס חולין נו ע"ב, ד"ה ניקב הזפק], שהוא מיוחד לעופות אוכלי זרעים כדי לרככם לפני הסחינה בקורקבן. וכן סימן קורקבן נקלף, אות הוא לאוכלי זרעים שצריכים בקורקבן קליפה קשה לסחינתם. כמו כן חולק אצבעותיו הוא סימן לעוף דורס, שאוחז טרפו היטב משני צדדיו, אבל לעוף הטהור, יש לו רגלים רחבות לצורך הליכתו על הקרקע ללקוט מזונם על פני השדה, ויש להם אצבע יתרה' שהיא אצבע הגבוהה שאחורי האצבעות, היות והיא גבוהה מהן ואינה עומדת עמן בשווה, קשה לו לדרוס ולאחוז בה טרף. ואמנם כל אלו הם טעמים יפים ונאים לדורשם, אבל לענייננו יש לדחות ולומר שלא נאמרו להלכה למעשה [שהם ממש גורמים טהרה, ובהעדרם יגרמו טומאה], כי אינם אלא טעמים לקרב המצוה אל השכל, וכנגד הפילוסופים שחפשו טעם לכל דבר, [נוראיה שהרלב"ג שהקדים בפסוק ג' ואמר שהסימנים הם רק מראים המין הטהור, אח"כ בפסוק ח, נתן טעם למע"ג ומ"פ מעין דברי הרמב"ן שמראים שאינם טורפים. וכן מהר"י אברבנאל לאחר שהאריך לתת טעם לסימנים כדאמרן, דחה דברי האומרים שמאכלות אסורות מטעם נזקי הגוף, אלא הם רק מטעם נזקי הנפש]. וכן בעל העקדה לאחר שכתב שאין הטעם מצד רפואי אלא מצד שלמות נפש הישראלי,

כתב שאפשר ללמוד מסימני הטהרה והטומאה בדרך הערה רעיונית, וא"כ נאמר שזהו דרך כל הראשונים שלמדו מהסימנים, רק ללמוד מהם בדרך רעיונית מוסרית במחשבת התורה, אבל אין כוונתם כלל לומר שיהיו אלה הסימנים נורמים ממש (הדין).

חקירה זו הביא גם הגאון צפת פענח (המא"א פ"א ה"א) שחילק בין סימני בהמה, דמ"פ ומע"ג, שהם גזירת הכתוב להתיר (כמ"ש בב"ב [דף סז ע"א] "בראת שור פרסותיו מרוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות", ופירש רש"י: "את זה טהרת ואת זה טמאת, הכל בא על ירך אתה בראת בו סימני הטומאה"), ולכן בבהמה הסימנים הם נורמים, לבין סימני העופות והדגים, שהם רק סימן להבדיל בין הטמא לטהור.

והנה, הקוב"ש שם לא הכריע בצדדי החקירה הנ"ל, רק כתב שלפירוש ראשון בתוס' בנדה (נ ע"ב) שפירשו שהתרנגולת דאגמא היא מין הנקבה של התרנגול דאגמא, ס"ל שהסימן נורם – ולפי סברתם לא אמרינן בביצת עוף טהור, דין היוצא מן הטהור – טהור, כי הביצה היא דבר חדש והאפרוח ממנה יצא. אבל לדברי התוס' בחולין (ולמסקנת התוס' בנדה) שפירשו שהתרנגולת מין אחר שכך שמו, ס"ל שהסימנים הם רק ראייה למין, ושפיר אמרינן 'כל היוצא' גם באפרוח שיצא מהביצה. וא"כ לפי הצד הראשון, לא יהיה שייך דין היוצא מן הטהור – טהור, בעופות כלל. וכסברא זו מבואר בתמורה (לא ע"א): "ביצה – אימת גדלה, לכי מסרחא, וכי מסרחא – עפרא בעלמא הוא". וכסברא זו כתב הרמב"ן בחידושו (חולין סד ע"ב), שהביאה הגמרא שם דרשת זאת בת היענה ללמד שביצת עוף טמא – טמאה, והקשה מפני מה לא למדה מדין היוצא מן הטמא טמא, שלא יתכן שתהיה ביצה אסורה, כי הרי האפרוח הבוקע ממנה מותר. ותירץ שהביצה מתגבלת רק לאחר שהסריחה ונעשתה כעפר בעלמא. לפי"ז יצא לנו חידוש דשאני עוף מבהמה, דבבהמה מהני סימני האם לכלל הוולדות שיצאו ממנה, אבל בעוף צריך סימני טהרה בכל עוף ועוף שייוולד. ולכאורה היה נראה דקיי"ל הכי להלכה, שהרמב"ם (פ"א ה"ד) והטוש"ע (ס"י יג סע' ה, וס"י עט סע' ב) שפסקו 'היוצא מן הטהור – טהור', דברו רק על בהמה ותיי טהורות שנמצא בהן מין טמא, אבל לא דברו בביצת עוף טהור שיצא ממנה מין טמא, כי בזה ודאי אמור.

אבל החזו"א (יו"ד סי' יג אות יא, וסי' יד אות יב) דייק מהמגיד משנה (פ"ג הממ"א ה"א) שביאר ברעת הרמב"ם שגם בביצת עוף אמרינן האי כללא דהיוצא הוא כמותו. שהרמב"ם שם כתב: "אפרוח של ביצת טרפה – מותר, שאין מינו טמא". והראב"ד השינו: "א"א, מה ראה לשנות הטעמים שפירשו בו חכמים שהם מתוקנין יותר משלו (הרב המגיד גרס 'מכלס', אולי מפני כבוד הרמב"ם), כי ביצת טרפה אינה ממין טמא ואסורה, והטעם שפירשו בו; לאימת קא גביל לכי מסרח וכי מסרח עפרא בעלמא הוא". והרב המגיד יישב: "ואין זו השגה כלל, שרבינו כתב זה להוציא אפרוח של ביצת עוף טמא שישב עליו עוף טהור – שאסור ודאי ולוקין עליו, ואין אומרים בו לאימת מסרח לכי גביל, רכיון דמינו טמא – אסור הוא. ולא רצה רבינו לחלק בין ביצת טריפה לאפרוח שלה, אלא לחלק בין אפרוח ביצת טריפה לאפרוח ביצת טמאה. ויפה כיון". משמע שכל שמינו טהור – הרי האפרוח

א"כ לדברי החזו"א אפשר לומר אפילו בביצים האי דינא דכל היצא מהמחזור סתור.
וגם לדברי הקוב"ש, למסקנת התוס' בגדה לא קיימא לן הכי, וקיימו הפירוש ששני מצות
הם, וכן סתמו בתולין. א"כ לפי"ז יצא שאומרים להלכה האי כללא דהיצא' גם בביצי עוף,
וסימני הסהרה אינם גורם, אלא ראייה על המין. (וכן אמרינן כך לסברת הצפ"פ שבעוף
הסימנים הם ראייה ולא גורם).

אֵיתָא בְּגִמ' (מג ע"ב): "א"ד יִצְחָק; עוֹף מְהוּר נֹאכַל בְּמִסּוּרָתָא. נֶאֱמַן הַצִּיד לֹאֵמַר עוֹף זֶה מְהוּר מִסַּר לִי רַבִּי. א"ר יוֹחָנָן; וְהוּא שֶׁבֶקִי בִּהְיוֹתוֹ וּבְשִׁמּוֹתֶיהֶן... כְּעִי ר"ז; רַבּוּ חֲכָמִים אוֹ רַבּוּ צִידִים. וְכֹר, אֵלֶּא ש"מ רַבּוּ צִידִים ש"מ". וּפִירֵשׁ רִש"י: "בְּמִסּוּרָתָא. אִם זֶכֶר הוּא בְּאָדָם כֶּשֶׁר שֶׁאֵכְלוּ, אוֹ שֶׁמִּסַּר לוֹ רַבּוּ, אוֹ צִידִים חֲכָמִים שֶׁהוּא מְהוּר". וּבִדְף סב ע"ב (ר"ה חֲזוּזָה) פִּירֵשׁ: "עוֹף שֶׁמִּסַּר לוֹ אֲבוֹתֵינוּ בְּמִסּוּרָתָא". א"כ יִכּוּלָה הַמִּסּוּרָתָא לַעֲבוֹר מִכָּל אָדָם כֶּשֶׁר, בֵּין אִם הוּא מֵאֲבוֹתֵינוּ, רַבּוֹתֵינוּ אוֹ אֲפִילוּ צִיד.

ובתב הרא"ש (חולין פ"ג ס"ו ס'): "זיראה, שאם אדם הולך ממדינה למדינה, ובמדינה שיצא משם אין מסורת, ובמקום שהלך שם יש מסורת על עוף אחד שהוא טהור, יכול הוא לאוכלו באותה מדינה כשהוא שם אפילו דעתו לחזור, ואין כאן משום חומרי מקום שיצא משם, שהרי מה שאין אוכלין אותו במדינתו, אינו בשביל שהן אומרים שאסור, אלא בשביל חסרון קבלה שלא קיבלו בו היתר מאבותיהם, וגם איסור לא הורו להם בו". והביאו בגו בסור (ס"ו פב) וכן את המשך דבריו שם: "ולא עוד אלא אפילו בכל המקומות יכולים לסמוך על אותו המקום שקבלו בו שהוא מותר, כל זמן שאין יכולין להכיר שהוא טמא". אבל בתשובה (כלל כ, אות כ) לבנו רבנו יחיאל, הנביל את היתר הסמיכה על מסורת מקומות אחרים, בדלקמן: "ששאלת על החסידה וכו', דע כי בארצנו ובספרד אין אוכלין עוף המקנן על הבתים ואומרים שהוא מעשן ל[א]פרוחים ומאכלו צפרדעים ולעזין אותו סינוניא ואנו קורין לו חסידה, כך אנו מקובלין בארצנו, ומה נעשה למקומות שאוכלין אותן, הם יאמרו לך עוף טהור נאכל במסורת ואנו מקובלין שהוא טהור. אבל טוב לחקור אחרי קבלתן, שמא אדם אחד סמך על חכמתו וברק בסימניו והכשירו ואין לסמוך על זה שמא דורס הוא, וכו'. ודע, כי אני לא הייתי אוכל ע"פ המסורת שלהם, כי אני מחזיק את המסורת שלנו וקבלת אבותינו ז"ל חכמי אשכנז שהיתה התורה ירשנה להם מאבותיהם וכו'. והא ראמרנו

מזהרת התרנגול

אבל סימן אינו דורס לפירוש רש"י, הקשו התוס' (דף סא ע"א ד"ה הדורס) לפי הפירוש שדורס הוא האוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע: זקשה לר"ת דהא אפילו תרגולת עושה כן". וביארז בהגהות מיימוניות (המא"א פ"א סק"י) ובבית זסף, שהקשה כן רק על דורס לפירוש הראשון של רש"י עהמ"ש, שכך אכן עושה תרגולת, אבל על פירוש השני (ג"ל שבגמ') שפירש שאוחזת ברנל בשעה שתולשת בפה, לא קשה, כי כזה דבר לא עושה תרגולת לעולם. אבל מדברי הראש והר"ן משמע (וכ"כ בפירוש המערי"ס [אות י'] והרש"ש), שקרשית ר"ת קשה דוקא על הפירוש השני של דורס, כי מעולם לא ראינו תרגולת המגביה ברנלה את מאכלה, אבל כן ראינו תרגולת האוחזת מאכלה בשעה שתולשת ממנו נתחים. את הדריסה לפירוש ראשון יישוב הדמשק אליעזר (סימן נ, אות ד) שאין כוונתו לומר שמגביה העוף המאכל עד פיו בשעה שעומד, אלא פירוש שאוחז בצפרניו ומגביהו קצת מן הקרקע, ואז מוריד את ראשו ופיו אל הצפרנים והמאכל. וזה דבר שאין התרגולת ואף עוף מהור עושים. ואת הדריסה לפירוש השני יישוב ערוה"ש (סק"ה), שאע"פ שהתרגולת מניחה רנלה על המאכל, מ"מ אינה תולשת בפה תתיכות, אלא הכנת ואוכלת בפה את המאכל בעודו על הקרקע. ובשו"ת שערי ציון (סי' כא ענף ג אות ח) תחילה רצה ליישב דריסה ורש"י, שמלשון הראש שכתב תרגולת עושה לפעמים כן, משמע שרק לפעמים במקרה עושה כן, ואין זו דרך אכילתה חמיד, ודריסה העופות

ההמשנה

הטמאים היא תמיד לאכול בדרך זו. אבל רחם תירוצו זה, מהא דפירש"י שאמרו תרגולתא דאגמא מחמת פעם אחת שראוה אוכלת בדרך דריסה, ועד אז אכלוה ומסתמא ראו שאינה עושה כן. (ואולי אפשר בכל אופן להחזיק בתירוצו זה, ולומר שכיון שמשכנה היה באגמא, מעולם לא ראו כיצד אוכלת שם, כי היו הציידים מביאים אותה העירה ומיד שוחטים אותה, ואח"כ יצאו רבנן לשוח בשדה וראוה אוכלת תמיד בדרך דריסה). ואח"כ יישב שקושית ר"ת היתה על דריסה שמחזיקה שלא ינטל כולו לתוך פיה (כדפירש בגדה), אבל דריסה חזקה בגלל שלא ינוד ולא ינטל ממקומו (כדפירש בחולין). זה אין תרגולת עושה, כי אם רק הדורסים הטמאים.

וכתב הוב"צ (פב, ז) שמש"כ הפמ"צ (מש"ז סק"א) שאפילו כשיש מסורת, אם רואים שדרס אפילו רק לפי אחד מארבעת פירושי הראשונים לדריסה אוסרים אותו, היינו דוקא באחד מסתם העופות שיש להם מסורת, אבל בתרגולת – יש לנו מסורת חזקה, ולכן בה אם רואים דריסה כאחד הפירושים – אנו סומכים על הפירושים האחרים לתרץ מה שרואים בה ולהתירה.

ופירוש דורס לפירוש ר"ת, שדורס ואוכל מחיים ואינו ממתין לה עד שתמות, העיר על כך ר"ת בעצמו (בספר הישר [תנ]): "היינו שדורס ואוכל עוף חי כיו"ב או פחות ממנו או יותר ממנו, אבל אכילת זבובים שקצים ורמשים חיים לא חשבתן דורס ואוכל, ולא מספקין דילמא דריס". וכ"כ הר"ן: "ואע"פ שהתרגולת אוכלת שקצים ורמשים בעודן חיים אין זו קרויה דריסה". והרש"ש ביאר, שגם לר"ת דורס דאכילת חיים, היינו שמכה אותם לפני כן, רק שאינו ממתין עד שימותו, אך התרגול אינו מכה השקצים והרמשים, אלא מנקרם ישר בפיו. ולפי"ז, פירוש דורס להרמב"ן שטורף בארס צפרניו, גם אינו נמצא בתרגול, כי כאמור לעיל אינו מכה בצפרניו לפני שאוכל.

סימן הסומא חולק אצבעותיו לא נמצא בתרגול, אלא נראה וברור בישיבתו בהליכתו ובעמידתו, שיש לו שלש אצבעות מלפנים, ואחת מאחור. ולהלן ידובר עוד בזה.

סימן קולט ואוכל, שבדף סה ע"א, רחם הגמ' את ההוא לומר שפירוש כל עוף הקולט מן האויר – סמא הוא שתופס מאכל שזורקים לו בעודו באויר, כי הציפרתא הטהורה אף היא עושה כן, ובידוע שהיא טהורה. פירש רבנו יהונתן הכהן מלוניל שהצפרתא היא התרגולת הטהורה, שנוהגת כן לתפוס מאכל בעודו באויר, וכ"פ הט"ז (ס"ק ב). ותירצה שם הגמ' שהפירוש הנכון הוא "קולט ואוכל", ופירש"י שאוכל מיד לאחר שתופסו בפיו מבלי להניחו על הארץ, וביאר הט"ז, שהתרגולת אע"פ שתופסת המאכל באויר, מ"מ מניחתו על הארץ ואז אוכלתו.

סימן שכן עם טמאים ונרמה להם לא שייך כלל בתרגולים שמשכנותם אצל האדם בלולים מיוחדים. סימני ביצים טהורות שראשה אחר חדר ואחר כך, בדרך כלל מצוי בביצי התרגולת, ועוד ידובר בו להלן.

נראה שמסורת הטהרה של התרגול ידועה ורצופה לפחות מימות הגביאים. על שולחן

וראה בפירוש הראב"ע עה"ת (ויקרא יא, יט) שדחה בשתי ידיים את סענת הקראים שהתרנגולת היא הדוכיפת הסמא שאמרה תורה (ששנינו עליה בתולין סג ע"א שדודו כפות', ופירש"י שכרבולתו עבה ונראית ככפולה לתוך הראש, וקרוי בלשון תרגום 'תרנגולא ברא' – תרנגול בר. וכמו שיתבאר בו להלן). אותם צדוקים קראים, ניסו לבטל בהביל פיהם את מסורת חז"ל הרווחת להתיר אכילת התרנגולים, ובכך להאשים את שלומי אמוני ישראל באכילת עוף סמא, ודחה הראב"ע מילי דליצנותא שלהם בליצנותא דע"ז, "ואלה ספשי עולם, כי מי הציד להם", וזו טענה יפה גם נגד שאר המצאות הצדוקים והקראים: הרי אתם מכחישים את מסורת חז"ל ומפרשים הכל לפי דעתכם ולא לפי קבלה ומסורת, א"כ מנין לכם מסורת לומר שהיא התרנגולת? (וכן מצאו בכת"י פירוש התורה הארוך המיוחד לרס"ג

[מהדורת הר"י קפאח הערה 4], שהאריך שם לדחות 'ראיות' הקראים 'לאסור' התרגול, וכתב שבין העופות המותרים – התרגול הוא הראוי ביותר להקרא מותר, כי יש לו ארבעה סימני טהרה כתורים ובני יונה).

ואמנם התרגול לא הותר לגבוה לעלות על מזבח ה', אע"פ שיש לו כל ארבעת הסימנים [שלקרובן צריך כל הארבעה ולא די בשלשה, צפנת פענח שם]. כך דרשו בתורת כהנים (הובא ברש"י חולין סא ע"ב ד"ה לקרבן), כי הותרו רק תורים ובני יונה, ולא תרגול, כמו כל שאר מיני העוף הטהור, (שהם רבים במיניהם מהטמאים כדאיתא שם בחולין סד ע"ב; "ולעופות טהורים אין מספר"), ואין בכך כל פסול, כי נזירת הכתוב היא לפסול את כל העופות לקרבן, ולהתיר אך ורק תורים ובני יונה, כמו שאמרו בב"ק (צג ע"א): "שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי מזבח". ואולי אפשר לומר מעין טעמא דקרא, שאינו ראוי למזבח, כי התרגול הוא עז שבעופות (ביצה כה ע"ב), וגם הוא מחטט באשפות ואוכל שרצים, כמו ששנינו בב"ק (עט ע"ב): "אין מגדלין תרגולין בירושלים מפני הקדשים", ופירש"י: "ודרך תרגולים לנקר באשפה, שמא יביאו עצם [בשר] כעדרה מן השרץ". (והרמב"ן ורבנו בחיי כתבו נויקרא א, יד) שנפסלו למזבח כי הם בעלי זימה).

הדוכיפת – תרגולא ברא

ועוד שנו שם בחולין (דף סג ע"א): "א"ר יהודה אמר רב: דוכיפת – שהודו כפות. תניא גמי הכי: דוכיפת שהודו כפות, וזהו שהביא שמיר לביהמ"ק". ופירש רש"י: "שהודו כפות. כרבלתו עבה ודומה כמי שכפולה לתוך הראש וכפותה שם, והוא עוף גדול כתרגול וקורין לו פואו"ן שלבי"א: וזהו שהביא שמיר למקדש. דהא 'נר טורא' מתרגמינן ליה, והוא תרגולא ברא, ובגיטין בפרק מי שאחזו (דף סח ע"ב) מפרש מאי עביר ביה, דמנר ביה טוריא". מפירוש רש"י כאן עולה שהדוכיפת היא עוף גדול כתרגול, וכן ששמו בצרפתית 'פואו"ן שלבי"א', שלפי ספר אוצר לעזי רש"י, פירושו 'טווס בר'. ודבריו הקדושים צריכים כמה ישובים וביאורים. אם פירש דוכיפת על העוף הגדול והיפה הנוהג לפתוח את זנבו ולפרוש את נוצותיו הצבעוניות ירקרקות, וציצית ראשו גדולה וכפולה, הקרוי היום טווס, שגם לקמן בחולין (דף קסז ע"א ד"ה טווסא) לעזי רש"י את שמו 'פואו"ן', והרי שם הוא עוף טהור, שאכלו את ראשו בחלב (באתריה דרבי יוסי הגלילי המתיר בשר עוף בחלב). וכן לעזי רש"י בב"ק (דף נה ע"א) בסוגיא ד'תרגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה'. (ועוד קשה לי שטווס זה גדול הוא יותר מתרגול, ורש"י כאן כתב 'גדול כתרגול'). ויישב הנוב"י בהגהותיו בצד הגליון (אות א) שפואו"ן סתם הוא הטווס הטהור, אבל פואו"ן שלבי"א עם שם לוואי, הוא טווס הבר האסור. וכתב ע"ז הכנה"ג (הגב"י פב, לא): "זעתי אחרי הודיע אלק"ם אותנו את כל זאת, מי פתי יסור לאכול הפאו"ן אם לא יכיר הפאו"ן שלבי"א". (ראה שם שהביא עוד ממדרשים על הטווס בעל הנוצות היפות, וראה עוד בספרי שי"ח עמ' תכח, שיש מדרשים וראשונים חלוקים בדבר טהרת הטווס). וכן המנהג כיום בכל תפוצות ישראל,

לאסור אכילת הטווס (אע"פ שראיתי את שמו ותמונתו בציורי העופות הטהורים של מסורת הטהרה של שו"ב ליוורנו, המופיעה בספר זבחי כהן. וכן יש לו כל סימני הטהרה, ואפילו אצבע יתירה כפירוש הי"מ ברמב"ן). מ"מ כתב הזב"צ (פב, יד) שאין אוכלים אותו.

כמו כן יש ליישב הסתירה בין פירש"י בחולין, שפירש דוכיפת – פואו"ן שלבי"א, לבין פירושו עה"ת (ויקרא יא, יט, ודברים יד, יח) שם פירש דוכיפת – הרופ"א, ותרנם באוצר לעזי רש"י שהוא הצפור הקרויה גם היום דוכיפת, שאף לה יש ציצית ראש גדולה וכפולה, ומקור דק וארוך בו היא מחטטת באדמה (אולי ע"כ שמה נגר טורא). (וכן פירש רס"ג עה"ת בערבית 'הדהד'). וקשה לקבל הצעת הישוב שהעלה בעל אוצלערש"י, שבחולין קורא רש"י לאותו עוף בשם אחר שהיו קוראים לו ההמון, כי בפירוש כתב שהוא גדול כתרנגול, ואילו הדוכיפת דהיום היא קטנה כיונה. והכנה"ג (שם) נדחק לפרש (מחמת קושיא אחרת), שאין כוונת רש"י לומר שלדוכיפת קוראים פואו"ן שלבי"א, אלא לומר שהדוכיפת היא עוף גדול כתרנגול, ובאיזה תרגול אמרו – באותו הנקרא פואו"ן שלבי"א, שהוא טהור (וא"כ לפי"ז גם פואו"ן סתם וגם פואו"ן שלבי"א טהורים המה). אך קשה לומר שדחוק זה יועיל ליישב הדוכיפת הזו הקטנה מתרגול.

עוד ראיתי בתשובות מהרי"ל (תשובה צה), (וכ"כ הרד"ק בספר השרשים ערך רכף [לפי תרגום הלעז של המגיה שם]), שהביא שהדוכיפת היא תרגול הבר הנקרא 'אוריהו"ן' (הקרוי היום שכווי היער, תרגול בר החי ביערות אירופה), וכן תרגם 'המתרגם' בש"ס וילנא את הלעז דרש"י 'פואו"ן שלבי"א'.

משפחת' התרגוליים

המדע של חכמי הטבע היום, מכליל במשפחת התרגוליים, מינים נוספים אחרים, אשר לפי הגדרת חז"ל אינם נחשבים מין תרגול כלל, כמו ששנינו בב"ק (נה ע"א): "תרגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה. פשיטא. א"ר חביבא: משום דרבו בהרי הדרי, מהו דתימא מין חד הוא, קמ"ל". ופירש רש"י: "טווס. פואו"ן: פסיוני. מין שליו שקורין פירדי"ץ". ואתאר כמה מהמצויים שבהם.

פירוש 'פסיוני' חל על כמה עופות בר קרובים ודומים זה לזה. בשם 'פסיון' קרוי היום מעין תרגול בר נאה בעל נוצות צבעוניות, וטעמו משובח וע"כ ניצור מאד בחו"ל, ובו מינים רבים שלכמה מהם יש ציצית ראש עבה. וכך פירשו הערוך ומוסף הערוך (ערך פסיון) את פסיוני דב"ק וקידושין (דף לא ע"א, 'יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם'), וא"כ לפי"ז טהור הוא. וכנראה הוא מש"כ בסמ"ג (עשין ס) ובהנהות מיימוניות (המא"א פ"א אות ט), שבדקו חכמים מבעלי התוס' את העוף הקרוי פיישינ"א, ומצאו בו כל סימני הטהרה – והתירום, ולבני פרובינצ"א יש מסורת עליו, אע"פ שיש קוראים לו תרגול בר. וכן ראיתי את שמו ותמונתו במסורת הטהרה של שו"ב ליוורנו. אך בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"א א, לד) השיב שאמנם בשו"ת מלמד להועיל התיר לאכול הפאזאנע, אך היום במקומותינו אין לנו

מסורת עליו, ואין אנו יכולים לסמוך על שם העוף, כי יש עופות דומים לעוף זה וצריך דקדוק גדול להבחין ולדעת על איזה מהם יש מסורת.

והעוף שלי' שירד לאבותינו במדבר אף הוא ממיני הפסיון (יומא עה ע"ב). והיום קוראים בשם שליו בעברית ובערבית, לעוף קטן ושמן, המגיע בהמוניו לחופי מדבר סיני באופן דומה לשליו שירד לאבותינו, וקרוי בלעז 'קוולייא' וכ"כ הר"ק בספר השרשים (שרש שליו), ומופיע במסורת הסתרה של שו"ב ליורנו בזב"כ, ויש עליו מסורת משו"ב מבני ספרד ותימן. (ולאחרונה הביאו סוג בייתי של שליו מארץ סין, והתירו רבנים לאוכלו על סמך עדות בעלי מסורת שליו הבר, שאינם רואים הברל בין השליו בעל המסורת מסיני לזה השליו מסין. וע"פ היתר זה החלו לשווק את בשרו וביציו בארץ למסעדות ומלונות. אך ההכשרים המהודרים אינם לוקחים ממנו, עקב העדר גושפנקא למסורתו מגרולי הדור).

הלעז שכתב רש"י (לפסיוני בב"ק) 'פירדי"ץ', כ"פ בברכות (לט ע"א הביאו לפניו כרוב וכו' ופרגיות'). וכ"פ עה"פ בשמואל (א כו, ב): "כאשר ירדוף הקורא בהרים – עוף ששמו קורא ובלעז פירדי"ץ, וכן 'קורא דגר ולא ילד, ומרדף אחרי קני שאר עופות ויושב על ביציהם". ותרנום הלעז הוא העוף הנקרא היום 'תלה' (ע"פ שמו הערבי תגל נוכך מפרש 'קורא' בפיחמ"ש להרמב"ם חולין פ"ב, מהדורת הרי"ק)), שהוא עוף החי באיזורי ההר של א"י, (וראיתי את שמו ותמונתו במסורת הסתרה של שו"ב ליורנו בזבחי כהן). ויש עוף אחר הדומה לו החי באיזורי המדבר של א"י, וקרוי גם היום 'קורא'. ובאמת ראו בו חכה"ט שמטבעו רובץ על ביצי עופות אחרים, ולכן קרינו ביה 'דגר ולא ילד' (כי לא הטיל את הביצים שיושב עליהן, או כי מרוב ביצים שאוסף, אין כולן בוקעות). אבל יש סתירה ממה שפירש"י שם בספר שמואל, לבין מה שמפרש בירמיהו (יז, יא) נועד שבשמואל הביא ראייה מהפסוק בירמיהו) עה"פ 'קורא דגר ולא ילד' – 'קוק"ו גלונצנ"ט בלעז: הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד: דגר. צפצוף שמצפצף העוף בקולו למשוך אפרוחים אחריו". ותרנום בס' לעזי רש"י בתנ"ך (נרינברג) 'קוקיה מקרקרת', היינו עוף הקוקיה שמסופר עליו בספרי חכה"ט [ראה בספר הברית מאמר יד פ"ה ד"ה השתף] שהוא העוף הגולן המטיל את ביציו בקיני אחרים ועוזב אותן להם שיגדלו את גוזליו. וא"כ קשה בשתים, עצם הפירוש שמפרש על עוף אחר טמא (הקוקיה טמאה, כמו שפירשו התוס' שאביא מיד, וכן פי' בעל המאור בפרק א"ט, שהוא הקאת', והעידו שהוא חולק רגליו, ואכזרי על בניו ובני אחרים), וכן קשה שמיד אח"כ מפרש שדוגר על ביצי אחרים ואילו הקוקיה היא להיפך, נותנת לאחרים לדוגר על ביציה שלה. וכן הקשו בתוס' (חולין סג ע"א ד"ה גץ) על מי שפירש שהקורא הוא הקוק"ו, ואינו – כי הקורא הוא טהור, כמו ששנינו במשנה דשילוח הקן (קלח ע"ב): קורא זכר, רבי אליעזר מחייב בשילוח מפני שהוא טהור, ורבנן חלקו רק בגלל שרובץ על ביצים שאינן שלו, אבל כולו מורו דגופו טהור. והמתרגם דדפוס וילנא שם כתב שרש"י חזר בו, שבירמיהו פירש קוק"ו, ובשאר מקומות פירש פירדי"ץ. וכן בחולין דף קמ ע"א ד"ה רבי אליעזר, כתב בפירוש 'הואיל ומנהגו בכך ששוכן על ביצים אחרים, ועוף טהור הוא, ולא זהו שקורין קוק"א". ולענ"ד ספק אם הלעז בירמיה אכן הוא מאת רש"י,

כי כס' אוצר לעזי רש"י כתב שהלעז ההוא מופיע רק במפרים הנרפסים, אבל בכתבי היד לא כתוב 'קוק"ד', אלא רק 'גלוצי"ר'. ולפי"ז נבאר כוונת רש"י, שאותו הקורא (שלא פירש כאן מי הוא) הוא מקרקר לאפרוחים שאינם שלו. וממילא נוכל לפרש כדפירש בשאר מקומות שקורא הוא הפירדי"ץ הטהור. למעשה, אע"פ שראיתי לחגלה מסורת טהרה בזבחי כהן, מ"מ לא שמענו היום מי שאוכלה במסורת, וכן הקורא האמיתי הדומה לה.

עוד יש מין תרגול הקרוי פניניה (ובלעז 'פרל האן') ועליו הביא הדר"ת (ס"ק כח) בשם שו"ת חת"ס (או"ח קכז) שאע"פ שיש להם כל סימני הטהרה, מ"מ אין להם מסורת, וע"כ אינם נאכלים. (וראה עוד בספר מזון מן החי עמ' קט, שהביא מקומות שיש להם מסורת עליו).

ובענין מין התרגול הקרוי 'תרגול הודר' עוד ידובר בפירוט להלן.

תרגולים משונים במראיהם

מידי פעם מופיעים במקומות ובזמנים שונים, מיני תרגולים השונים במראיהם מהתרגולים המצויים והמסורים מדור דור. בכל פעם נזקקו הפוסקים לברר דינם, האם תועיל להם אותה המסורת המסורה לנו בתרגולים, או שמא מין חדש הם הזקוק למסורת בפני עצמו.

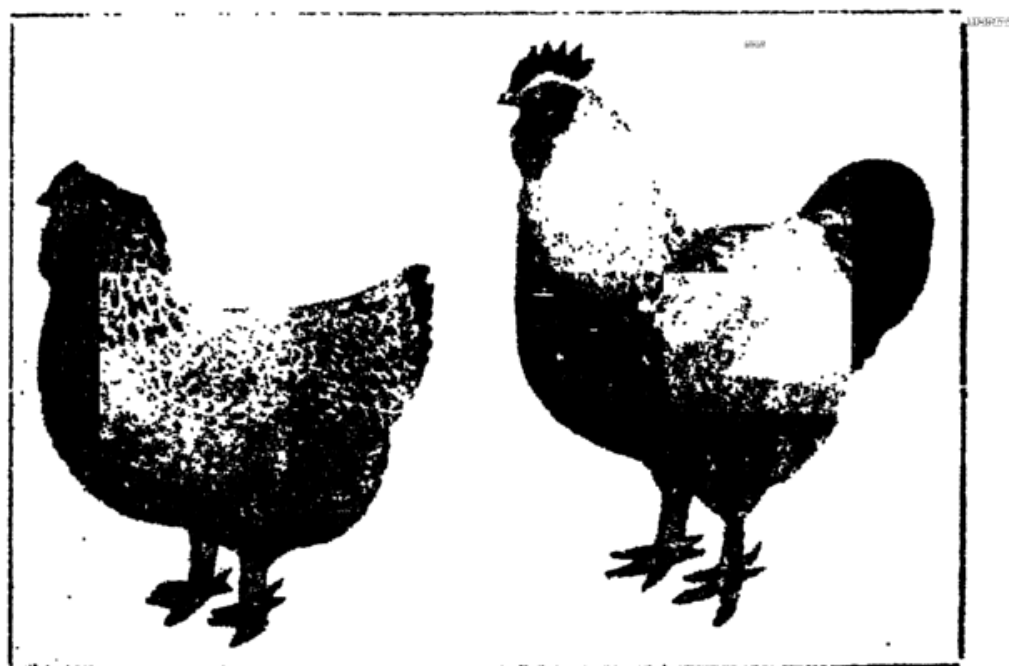
בענין תרגולים גדולים או קטנים מהרגיל, הביא בדרכי תשובה (פב ס"ק כד) בשם שו"ת ערוגות הבשם (סי' טז) שאמנם עופות חדשים הבאים לפנינו – צריכים מסורת בפני עצמם, אבל במין עוף הידוע לנו כגון תרגולת, שמכירים שהוא מין זה ממש, רק שהוא גדול קצת או קטן בקומה ובאיברים ובגודל, אין זו ריעותא לדון אותו כמין חדש שנצטרך עליו מסורת, כי כן טבע הבריאה שבכל מין ומין נמצאים גדולים וקטנים מינים משונים זמ"ז. (עיי' ב"ק דף נה ע"א שם שנינו גבי גמל פרסי וגמל ערבי שאינם כלאים זב"ז, אע"פ שהאחד צוארו עבה וחבירו צוארו דק, וכן אווז ואווז הבר כלאים זב"ז רק מחמת מקום ביציהם, אבל מחמת שהאחד צוארו ארוך וחבירו צוארו קצר – אמר שם רבא ב"ר חנן שאינו טעם להחשיבם כלאים. ועוד ראיות עיי"ש). וכ"כ המהרש"ם בשו"ת דרכי שלום (נראה שבמהדורות שלנו הועבר משם לשו"ת מהרש"ם ח"ח סי' קלט), ובשו"ת מהרי"א הלוי מלבוב (ח"א קכו), וביד יהודה (בסוף ההשמטות להלכות תערובות שבסוף ה"ש), ששינוי גדלות לא הוי שינוי המצריך מסורת. אך לפי דברי הדעת קדושים חילק בין אם כל גופו גדול כאחד – שמותר, לבין אם אבר אחד גדול או ארוך וקצר, שאז נקרא שינוי וצריך מסורת בפנ"ע.

בענין תרגולים שצוארם ארום וערום בלא נוצות, המהרש"ם (בשו"ת שם קלז) הצריך להם מסורת ואסרם. וכ"כ הדר"ת (ס"ק לג) בשם אביו האדמו"ר ממונקאטש, ששני שינויים יחד (גם צואר ארום וגם בלי נוצות) הוי שינוי גדול וצריך מסורת.

בענין תרגולים שנוצותיהם עומדות זקופות ואינן שוכבות זו על זו כדרך כל העופות, התיר הדר"ת (שם) כי נודע שהוא רק מקרה באותם תרגולים ואינם מין חדש.

אבל תרגולים שיש להם חסוּרת בראשם והנוצות שעל החסוּרת נבוהות משאר נוצות הגולגולת, וכשמסירים הנוצות רואים שיש חסרון בעצם הגולגולת, שנראה שכך הוא מטבע ברייתם, וכך חי מין התרגול הזה. הביאו דינו הפת"ש (יו"ד ל סק"ב) והר"ת (שם ס"ק לא), ומדבריהם יראה שאין דנים שינוי זה כשינוי המצריך מסורת חדשה. ורק דנים בו מצד טרפות דניקבה הגולגולת, שהפוסקים שהתירוהו נתנו טעם כיון שרואים שבכל המין הזה הוא כך, וחיים י"ב חודש במצב זה (הפר"ח נ סק"ד), אומר לכתחילה ומיקל בהפסד מרובה. וכן הסכים התב"ש [סי' ל סק"ח], והחת"ס [יו"ד תשובה נה], והצמ"צ [יו"ד תשובה כ], מתירים, עיי"ש כינוס דעות האוסרים והמתירים).

בענין תרגולים שיש להם אצבע חמישית העומדת יחד עם האצבע היתירה שמאחורי הרגל, כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"א פט) להחמיר לאסור מחשש של כל יתר כנטול דמי, היות ואצבע זו נצרכת היא לדעת רש"י, ולכן אם יש שתיים – ה"ז כאילו חסרה גם האחת. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ב פה, וח"ה לא) הביא שאצבע חמישית זו הגיעה לאותם תרגולים מחמת שנתערב מינם עם מין אחר חסר מסורת, וע"כ יש לאסור בעלי חמש האצבעות מחמת חוסר מסורת.

פרשת תרגול 'הודו'

פרשה בפני עצמה היא פרשת התרגול המכונה 'תרגול הודו'. החל מלפני כשלש מאות וחמישים שנה, אנו מוצאים אותו בארצות אירופה ואסיה, והוא מכונה במספר שמות: תרגול הודי (אינדיק, אינדישע האן, דרך אל הינד), תרגול אנגלי (ענגלישער האן), תרגול טורקי

(מטריקשע האן). אשר בו מלבד השינוי של הנדל של גופו הענק הרבה יותר מהתרנגול המצוי, וצורת החרטום והפרצוף השונים, צבע נוצותיו ועמידתו, גם יש שינוי משמעותי להלכה, שכרבלתו מדולדלת על פניו, ולכאורה לפי כל האמור לעיל הוא זקוק למסורת בפני עצמו, ולא תועיל לו מסורת התרנגול. בפרט שלפי דעת חכה"ט לא היה מצוי בארצות אירופה ואסיה לפני גילוי אמריקה בשנת ה"א רנ"ב, בה היה מושבו מאז ומתמיד (ונקרא בטעות 'הודו', כי מגלה אמריקה סבר תחילה שהגיע לארץ הודו). ובאמריקה לא ישבו יהודים לפני כן, ומאין קבלו יהודי אירופה ואסיה מסורת לאכלו. (ומה שכתב בנחל אשכול שהגיע התרנגול ההוא מהודו לאנגליה, כנראה קורא לאמריקה בשם 'הודו המערבית', כמבואר מהלשון הגרמנית שמביא מיד אח"כ. אך לא משמע כן מלשונו שכתב שסמכו עצמם על מסורת בני מזרח, שהבין שהוא הודו המזרחית. וכן רואים מדברי הזבחי צדק (פב אות יז, עיי"ש שכתב שמנהגם לאוכלו) שכתב שהוא בא מערי הינדיא [הודו]. (ועל הזב"צ אין לומר שהחליף הודו בהודו, כי היה בקשר הדוק עם יהודי הודו כרמוכת בכל תשובותיו ששלח לשם).

ובעל הנחא"ש (על האשכול, סי' כב ס"ק י) והדר"ת (ס"ק כג) מיישבים ע"פ מש"כ השואל ומשיב (חמישאי חשובה סט), שהיות ורוב הראשונים קבלו להלכה את שיטת הרמב"י (ראה בתחילת מאמרנו, שלשיטתו אם יש שלשה סימני טהרה, תו לא חיישינן לדורס), לכן כל מה שאנו פוסקים בשו"ע להחמיר כשיטת רש"י, הוא רק במין חדש ולא מוכר שבא לפנינו, אז חיישינן דלמא דורס אע"פ שיש לו שלשה סימנים, אבל כאן שהתרנגול הודו דומה בכל סימניו ותוארו לתרנגול שלנו, ופרה ורבה ממנו – א"צ מסורת בפנ"ע. (ואולי יש משמעות בדבריו, שבזמן שהגיע התרנגול ההודי לאירופה, נהנו כולם כרמב"י, ורק אח"כ קבלו על עצמם חומרת רש"י).

והדר"ת כתב ליישב לפי מש"כ הנצי"ב במשיב דבר (יו"ד כב) לגבי האווזים החרשים, שאמנם כן אילו היום היה בא התרנגול הודו לפנינו והיינו נשאלים על כשרותו – היה לנו לאוסרו כי אין לו מסורת. אבל היות וכבר נהנו לאוכלו ויש לו שלשה סימנים והוא שכן ונדמה לטהור – אין להחזיק אבותינו באכילת עוף טמא. ומע"ז כתב בשו"ת ערונו הבשם (קונטרס התשובות שבסוף הספר סי' טז) והוסיף היות וכבר זמן רב הוא גדל ביננו לאלפים ולרבבות, ואנו רואים שאין בו סימני דריסה – כיון שיש בו גם שלשת הסימנים ה"ז מותר להדיא. (אך כתבו שבאמת יש משפחה בארץ רוסיה הפורשת ממנו [וכן ראיתי במחברי דורנו שליט"א שכתבו, שהשל"ה הקדוש ראה אחד שדורס ואמרם לזרעו, וכן החת"ס, אך לא הצלחתי למצוא זאת כתוב בכתביהם]. וראה בשו"ת אג"מ החדשות [יו"ד ח"ד סי' יא, ד. ושם סי' יב. ואו"ח ח"ה סי' כ, ו] שאין איסור לאכול בדרך ארעי את התרנגול הודו ביום ההודייה של הנכרים האמריקנים לזכר בואם לארץ החופש, שאוכלים תרנגול הודו שהוא התרנגול שהתגלה באמריקה [וע"ד צחות י"ל שלכן התעלגל שמו משמים להיות 'הודו זכר להודייה שלהם], אבל ודאי אסור לקבוע זאת לחובה ולמצווה).

ודע, שהיה נידון בתקופה מאוחרת יותר (בזמן הגר"ח מצאנו והגר"ש קלוגר), בדבר

עופות חדשים שבאו מהמזרח הרחוק מאחד האיים באיזור הודו-סין, ואף הם כונו במספר רב של שמות: תרגולים אמריקנים (אמריקניש"ר הינע"ר [נעולם הפוך, שלתרגולים מהודו קראו אמריקנים, ולתרגולים מאמריקה קראו הודיים]), תרגולים כלכודיים, תרגולים סיניים (שינז"ע, חניסקי), או גלאנסקע או וולאכישע הינע"ר, או קובריצע"ר הינע"ר. והם היו משונים מתרגולים רידן ברגלים ארוכות, וציצית נוצות על הרגל, וישנים על האדמה, וקולם משונה. ודנו בהם רבי שלמה קלוגר בהאלף לך שלמה (סי' קמג-קמד) וטוטעו"ד (ח"ג קמט) שאסרם בתוקף. ובשו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סו"ס מה), שאסרם, אבל התיר תרגולים אחרים ע"פ עדויות מא"י שאכלום. והשואל ומשיב (ח"ה סט) שהתירם ע"פ עדויות, וכן ע"פ מה שאנו אוכלים התרגול הודו. (אחת הראיות שהביא הנחא"ש להתירם, היא מהגמ' חולין [סה ע"א]: "אחרים אומרים; שכן... עם טהורים – טהור", ולמסקנה – שכן נדרמה קאמרינ'ן, ואכן כך הוא באותם תרגולים שהם גם שכנים לתרגולים הרגילים בעלי המסורת, וגם נדמים להם ברוב תכונותיהם. ודחה הדב"ח שאינם שכנים מחמת עצמם, אלא כי האדם מחברם ומגדלם יחד, ושכן היינו מעצמו). וכן הביא בדר"ת (ס"ק לד) מפוסקים נוספים שהתירום, ופשט ההיתר ההוא כהיתר תרגולי ההודו (ראה בדרך אמונה הלכות כלאים פ"ט ה"ה ס"ק לו). ולעיתים נמצאו פוסקים שדברו על שני הסוגים, ההודי והאמריקני, כאחד, כי רוב ההיתרים שאמרו שייכים בשניהם כאחד.

גם בבנה"ג (הגב"י כז) כתב בשם הדמש"א (נא, פר) להתיר את תרגול ההודו, והביא לשונו בקצרה. וזה לא מכבר (בשנת תשנ"ב) נדפס מחדש ספר דמשק אליעזר (לאחר שהיה נסתר שנים רבות. ומתברר היה רבי אליעזר אשכנזי איש צבי, ברורו של הב"ח, ושניהם הם הראשונים שהזכירו את היתר תרגול ההודו, כמאה שנה לאחר שהגיע לאירופה), ושם נאמר: "וכתב בהנהגות; צפור דרור מותר וכו', ודבר פשוט, דהא רוב הנך טמאים צפור דרור נינהו, ואפילו הכי הוצרכה התורה לאסרן. ולכן תרגולא ברא הוא מה שאנו קורין ענגלי"ש הינ"ר – מותרין, אע"פ שהודו כפות כדוכיפת, מ"מ כל סימני טהרה יש, ועוד סימן טהרה כראמר בסוף עירובין אילמלא ניתנה תורה היינו למדים דרך ארץ מתרגול". רואים שיסוד ההיתר שלו הוא שאע"פ שנקראים תרגולא ברא ויש להם כרבולת כדוכיפת, מ"מ יש תרגולא ברא שאסרה תורה ויש שהתירה, והוא אותו שהתירה. משמע שהבין שמותר הוא מחמת סימני התרגול הרגיל ומסורתו.

והנה הביא הדר"ת בשם שו"ת מי באר (סי' יט) שיש מסורת ברורה מאנשי אינדי"א קבלה עד משה רבנו, שהוא עוף טהור, אלא שהיתה מחלוקת אם אפשר לסמוך על קבלת אנשי אינדי"א, עד שבא הריב"ש ואמר שהם יראים ושלמים ואפשר לסמוך עליהם. וחמה הדר"ת שלא מצא דבר זה בריב"ש כלל ולא בשום קדמון. ויש עמדי לענ"ד, דרך חדשה בהיתר תרגול ההודו: לפי מה ששנו בפתיחתא דאיכה רבתי (אות לד): "א"ר יוסי בר חלפתא; חמישים ושתים שנה לא נראה עוף טס בארץ ישראל, מ"ט, מעוף השמים עד בהמה נדרו הלכו (ירמיה ט). א"ר חנינא ב"ר אבהו; שבע מאות מיני דגים טהורים ושמונה מאות מיני תנבים טהורים ועופות לאין מספר, וכולן נלו עם ישראל לבבל, וכשחזרו – חזרו

עמהם". כלומר שבגלות בית ראשון – גלו וחזרו, וא"כ בגלות בית שני גלו ולא חזרו (כמו ישראל עצמם). ולפי"ז י"ל שבזמן הבית, חיו בארץ ישראל מינים רבים, שגלו עמהם. ועל כרחנו לומר שתרגול הודו היה אחד מהם. וראיה לדבר מדברי הב"ח (או"ח סי' עט, הובא במשנ"ב ס"ק כו) הסובר שתרגול הודו הוא התרגול האדום, שהובא כברייתא בתלמוד ירושלמי ברכות (פ"ג ה"ה, הובא בתוספות בבבלי דף כה ע"א ד"ה לית, וכפירוש הרשב"א בחירושו שם) שיש להרחיק מצואתו ארבע אמות כצואת האדם שהיא מסרחת, וכתב: "בתרגולים אדומים, הם התרגולים שבארץ אדום וכו', ונראה שהם אותם התרגולים הגדולים המובאים מאינליט"א שידוע שצואתן מסרחת ביותר". וביארו המנ"א (ס"ק יד) והפמ"ג (א"א שם) שכוונתו לתרגול אינדי"ק. וא"כ מפרש שהיה אותו תרגול קיים בארץ ישראל בזמן התנאים ששנו את הבריייתא. ועוד ראיה מדברי הכנה"ג (הגב"י לא) ששמע גויים קוראים לתרגול הינדי בלעז בשם פואו"ן, וא"כ אולי יש לפרש שהוא הטווס המותר שהביאו ראשו בחלב ללוי בגמ'. אף הוא מפרש שהיה התרגול הודו מצוי אצלם במסורת טהרה בזמן התלמוד. וכשגלו ישראל גלה עמהם והתגלגל עד ארץ אמריקה. וראיתי בספר שארית ישראל (המכונה יוסיפון השני) פרק לה, שהעתיק מספר מקוה ישראל לרבי מנשה בן ישראל שנבנה עדות מאנוס ספרדי שחזר מארצות אמריקה בזמן הכיבוש הספרדי, שנפגש שם עם בני ישראל מעשרת השבטים, שהתגלגלו לשם בגלותם מעבר לנהר, ומספר שם שכמה משבטי המקום המכונים אינדיאנים, הם מבני עשרת השבטים. וא"כ י"ל שהם מסרו את מסורת התרגול האינדיאני ליהודים (אנוסים) שבאו עם הספרדים בכיבוש אמריקה, והם שהעבירו את המסורת לאירופה. (ואולי זאת כוונת המי באר שיש מסורת מבני אינדי"א). וכך מובן גם כיצד כבר פשט היתר העוף הזה במהירות בכל פזורי אירופה ואסיה תוך מאה שנה מזמן שהובא, עד שבזמן הב"ח ודמש"א היה כה מצוי. (יש להעיר שבהלכות טרפות בענין צומת הגידים בעוף, דוקא ציין הדמש"א [פ"ד יא, עג] את צומת הגידים של תרגול ההודו, שהגידים ניכרים וברורים וחזקים כעצמות, ובו יש לנו בקיאות לבדוק צוה"ג).

חיי התרגול ה'מודרני'

התרגול בימים עברו, חי בדרך כלל כשהוא מסתובב בחצר פתוחה (ראה במשנה נדרים פ"ה מ"א) או בבית (תוספות ברכות כה ע"א ד"ה לית), ורק בלילה או בזמן גשמים היה נכנס ללול (רש"י שבת עז ע"ב ד"ה משום). מלבד מה שהיו מזונותיו בידי אדם, היה גם מלקט בחצרות ובאשפות ומנקר ואוכל (ראה ב"ק עט ע"ב). התרגול היתה מטילה בדרך כלל ביצה אחת בכל יום (שבת ל ע"ב), ויושבת עליהן ומגדלת אפרוחיה בנחת. כל התרגולים היו שווים בתכליתם, ורק האדם כשקונה אותם או כשמגדלן, היה מחליט איזה מהם הוא לגידול לאכילה ואיזה לגידול ביצים, או שהיה לוקחן סתם ומחליט את יעודן לפי הצורך (ראה ביצה דף ד ע"א).

היום נשתנו סדרי בראשית אלו של העופות. מתחילת גידולם מסווגים העופות לשני סוגי גידול, עופות לבשר, ועופות להטלת ביצים, וכל אחד מגודל ומטופח בהתאם למטרתו.

העופות לבשר, מגדלים אותם בלולים מיוחדים להם, שם מפטמים אותם במאכלים מיוחדים, ודואנים לעלייה מהירה במשקלם, שיהיו מפוטמים כבר בצעירותם בעוד בשרם רך. בימינו נשחטים תרגולי הפיטום בגיל צעיר הרבה יותר מבעבר (כחודשיים עד שלשה). עקב צורת גידול זו נוצרו שינויים ובעיות בעופות, שאמנם נוגעים יותר להלכות טרפות, אבל כפי שנראה נוגעים גם לעצם מבנה גופו של העוף: היות והוא עומד במקומו ואין מניחים לו ללכת (כדי שלא יתפתחו שריריו ויתקשה בשרו), משקל גופו עולה יותר ממה שרגליו הדקות מסוגלות לשאת, או שעומדות רגליו בלול בצורה מעוקמת, באופן שאינו יכול ליישרן, דברים אלו גורמים בעיות בצומת הגידים (ראה שו"ע יו"ד נו, ח. שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ק, שו"ת קנה בשם ח"א סי' מט, שו"ת מני"צ ח"ח סי' סה). כמו כן היות והוא נמצא כל הזמן תחת קורת גג, אין גופו מורגל במזג אויר קר, ואז כל פרץ אויר קר מסוגל להזיק לריאותיו, זו אחת הסיבות לעליית שכיחות הבעיות בריאות העוף בדורנו (ראה רמב"ם ה"ש פ"א הי"ב, שו"ע יו"ד לט, א, פמ"ג שפ"ד לה, מז, נד"ה רע), שו"ת מני"צ ח"ה סי' ו, שו"ת אור לציון ח"א יו"ד ב, כשרות וטרפות בעוף פרק לט, ב-ג). כמו כן עובר הוא בצעירותו הזרקות וטיפולים, שבחלקן עלולות להביא לבעיות של נקיבת הוושט ופסיקת צוה"ג (ראה שו"ת מני"צ ח"ב סז, וח"ז גג-נה, ושו"ת יבי"א ח"ז יו"ד ג). בסוג העופות העומדים להטלה, השתנו גם דברים רבים: כל הביצים שמטילה התרגול נאספות ע"י האדם ואינה דוגרת על אף אחת מהן. אין זכרים בלולים המיועדים לגידול ביצים לאכילה (ראה שו"ע יו"ד סו, ז. אור"ח סי' תקינ, ו, שו"ת אג"מ יו"ד ח"א לו, שו"ת יח"ד ח"ג נו, שו"ת מני"צ ח"א קו, ח"ד נו, ג), אלא רק בלולים של הביצים המיועדות לגידול אפרוחים, שאף הן נלקחות מאימן מיד לאחר ההטלה, ומושמות במדרגות מלאכותיות, שם בוקעים האפרוחים ללא דגירת אמם (ראה שו"ת התעוררות תשובה יו"ד לא, שדנו בארוכה אם האפרוחים היוצאים מביצתם במדרגה יכולים לחיות שנים עשר חודש, והורה שם להשאיר כמה מהם ולברוק אם חיים. ותשובה זו היתה בשנים הראשונות להמצאה, אך כיום כתב המני"צ נח"ד סימן קכג אות יח בהערה) שודאי חיים ובריאים וחזקים)). לשם הגברת ההטלה, ישנה תאורת לילה, ואז לילה כיום יאיר כחשכה כאורה להמריצן להטיל גם בלילה (ראה ביצה דף ז, שתרגולת טבעה ללדת ביום כשיש זכר, וכשאינ זכר – רוב ביצים יולדת ביום ומיעוט בלילה).

עוד ענין חדש הקיים בתרגולים רידן, הוא השבתת מינם לשם תכליתו. במשך דורי דורות של עופות, עמלו המגדלים לבודד ולברר מתוכם, את אותם המטילים ביצים רבות ומשובחות יותר, לסוג העוף לביצים, וכן את אותם המתפטמים על נקלה ובשרם רך וטעים, לסוג העוף לבשר. הדרך היתה לבחור מכל הצאצאים את המצטיינים, ולזווג אותם זה עם זה, עד שלאחר כמה דורות של צאצאי צאצאים של מצויינים בלבד – הגיעו לרמת הטלה או פיטום משובחות הרבה יותר מרורות עברו, להכפיל לשלש ולרבע את מספר הביצים לשנה, או את המשקל לעוף בגודל זה. (ראה תיאור כל זאת בשו"ת התעוררות תשובה סי' לא, בדברי הג"ר דוד צבי קטצבורג [עורך תל תלפיות], שהוסיף שהוא מעין חכמת שני האדונים שרצו לזווג את בן רבי ישמעאל כה"ג עם בתו, כדי להתחלק בוולדות יפים